

grantów z Kaukazu. „Nowym” Ormianinem jest zamieszkujący od 20 lat w Polsce Gagik Parsamian. To artysta zajmujący się malarstwem, ceramiką i rzeźbą. W jego twórczości dominują kwiaty, również szczególnie eksponowane w ogrodzie otaczającym dom w Jagatowie koło Pruszcza Gdańskiego. Można tam spotkać rośliny typowe dla Armenii, w tym pigwę, która w czasie kwitnienia nastroja Parsamiana tęsknotą za krajem rodzinnym. Ma ona specyficzny charakter. Z jednej strony jest gotowy jechać do Armenii w każdej chwili; z drugiej – po krótkim pobycie w ojczyźnie – odczuwa nostalgicę za Polską, za polskim językiem i domem w Jagatowie. Podczas gdy dla Gagika Parsamiana i jego żony Arpine Polska jest drugą ojczyzną, to dla ich dzieci już pierwszą i to w sytuacji, gdy nie urodziły się one w Polsce. Razem z małżonką Gagik Parsamian stara się propagować wiedzę na temat Armenii. Pomocną okazuje się w tym dziele galeria prowadzona w Gdańsku przy ul. Mariackiej.

W opracowaniu *Kalejdoskop. Spotkania z mniejszościami narodowymi* odbija się historia „z krwi i kości”. Nie ma w nim suchej faktografii, lecz stanowi ono świadectwo historii konkretnych ludzi, a co za tym idzie wartościowy materiał ilustracyjny dla studiowania dziejów najnowszych, m.in. relacji pomiędzy Polakami i zamieszkującymi Polskę mniejszościami narodowymi i etnicznymi. Znacząca większość rozmówców Anny Sobeckiej chwali współżycie pomiędzy poszczególnymi grupami narodowymi i religijnymi. Pewnym mankamentem książki jest koncentrowanie się na czasach wojennych, a poświęcanie mniejszej uwagi życiu w Polsce w późniejszych dekadach. Być może wynika to z faktu, że osoby, z którymi przeprowadzono wywiady borykały się z takimi samymi problemami dnia codziennego, jak ich polscy sąsiedzi. Inną kwestią, o której nie wolno zapominać, było niechętnie nastawienie „ludowego państwa” wobec tego, co niepolskie. Podsumowując należy uznać opracowanie Anny Sobeckiej za godne uwagi Czytelników.

Adam Romejko

W kręgu zjawisk patologii kulturowej współczesnego świata, red. Kornel Bielawski, Jarosław Ślęzak, Marek Żejmo, Instytut Politologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2015, ss. 230.

Definiując i charakteryzując współczesne zjawiska i procesy życia kulturowego i cywilizacyjnego zauważa się nasilanie się w nich przestrzeni patologicznej. W prezentowanej książce ukazują się 17 zagadnień poświęconych patologii społecznej, a zwłaszcza przemocy. Zatytułowano je kolejno: 1. Siły generujące patologie współczesnego świata; 2. Stosowanie gwałtu jako broni przez terrorystów z Państwa Islamskiego w wojnie w Syrii i Iraku; 3. Przemoc w stosunkach ukraińsko-rosyjskich w opinii polskiej prasy codziennej; 4. Mowa nienawiści (hate speech) a odpowiedzialność dostawców usług internetywnych w orzecznictwie sądów europejskich; 5. Wojna i przemoc jako fundament nowoczesnego myślenia o państwie i władzy; 6. Mit wojny i polityczne uzasadnienie przemocy; 7. Żydzi w Szwajcarii podczas II wojny światowej; 8. Polityzacja przemocy domowej na przykładzie debat sejmowych w latach 2005–2015; 9. Uwarunkowanie przemocy domowej wobec dzieci i działania profilaktyczno-zapobiegawcze wobec tego zjawiska; 10. Prawne aspekty stosowania nadzoru pedagogicznego z uwzględnieniem przepisów dotyczących bezpieczeństwa w placówce oświatowej; 11. Zmiana postaw i zachowań młodzieży szkół gimnazjalnych – w świetle badań w wybranych gminach woj. pomorskiego. Zjawisko więzi społecznych wśród młodzieży; 12. Polityka a przemoc wobec jednostki – wybrane zagadnienia; 13. Przemoc w wybranych przestępstwach kodeksu karnego; 14. Legitymizowanie przemocy w życiu publicznym przez opinię publiczną; 15. Problem przemocy w społeczeństwie holenderskim; 16. Muzułmanie Rohingya jako przedmiot przemocy etniczno-religijnej; 17. Współdziałanie administracji rządowej i samorządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Prezentację zagadnień poprzedza *Wstęp*, w którym wskazuje się, że patologia jako zjawisko występuje w różnych grupach ludzkich i jest ściśle związana z rozwojem społeczeństw. Termin *patologia* wywodzi się z języka greckiego, *pathos* – cierpienie i *logos* – nauka. W wyniku przemian kulturo-

wo-cywilizacyjnych patologia społeczna odnosi się do zjawisk kryzysowych, zagrożenia dla otoczenia człowieka, zagrożenia bezpieczeństwa, konfliktów o różnym charakterze, zakresie i rozmiarach przestrzennych. Jednym z jej elementów składowych jest przemoc. Występuje ona we wszystkich wymiarach aktywności ludzkiej, przybierając różne formy.

W prezentacji istoty patologii wskazuje się, że są różne przyczyny jej narastania i ujawniania się. Postrzega się ją zwłaszcza w przestrzeni gospodarczej, w dążeniu do zdobywania wciąż nowych dóbr materialnych, do bogacenia się często drogą *na skróty* (korupcja, zawłaszczanie, kradzież), jak też politycznej – zdobywania wpływów, władzy sprawowanej bezpośrednio, czerpania z niej korzyści materialnych i uznaniowych. Szczególną przestrzeń generującą patologię społeczną stanowią niezaspokojone potrzeby jednostek, jak i grup społecznych. Wśród nich pierwszoplanowe są potrzeby: 1. biologiczne, 2. bezpieczeństwa, 3. kontaktu społecznego, 4. uznania, 5. samorealizacji, 6. poznania świata, 7. estetyczne. Często zauważa się, że źródłem patologii są przemiany cywilizacyjne życia ludzi zorientowane na unifikację i jednocześnie dywersyfikację ładu kulturowego. Postrzega się, że obok pożądanых zjawisk wypływających z ujawniania się w życiu kulturowo-cywilizacyjnym postępu naukowo-technicznego, rozwiązań prawnych, w tym praw człowieka o zasięgi międzynarodowym, nowoczesnej edukacji, zorientowanej na budzenie wartości rozwoju cywilizacji informacyjnej, a w tym dotyczących budowy globalnej społeczności obywatelskiej, narasta fala zagrożeń dla dalszego rozwoju ludzkości.

Za najważniejsze zagrożenia cywilizacyjne wynikające z rozwoju nauki i techniki uznaje się: 1. degradację środowiska naturalnego; 2. wytwarzanie sztucznego środowiska życia ludzkiego, w tym ujawnia się z dużą siłą manipulowanie genami, w tym dotyczącymi człowieka (w ramach inżynierii genetycznej, eugeniki); 3. osłabianie więzi społecznych, ujawnianie się skrajnego indywidualizmu, życia zwanego *singlowym*; 4. dehumanizację stosunków międzyludzkich zarówno w przestrzeni pracy zawodowej, jak i w życiu prywatnym – sąsiedzkim, rodzinnym; 5. osłabianie kreatywności intelektualnej ludzi i powodu wszechobecności urządzeń elektronicznych, in-

formatycznych. Obserwuje się umacnianie w szybkim tempie kultury obrazkowej, która wypiera samodzielne myślenie, krytycyzm. W ślad za tym powszechnym zjawiskiem staje się wtórny analfabetyzm; ludzie nie są w stanie rozumieć prostych poleceń ujawniających się w życiu kulturowym; 6. przeciążenie nadmierną ilością informacji, a w ślad za tym trudności ich przyswojenia selekcji. W tej sytuacji ujawnia się pełna identyfikacja z informacjami przekazywanymi przez media; ujawnia się z dużą siłą przestrzeń manipulatorów życiem kulturowym; 7. obserwuje się duże dysproporcje między rozwojem materialnym i duchowym. Materializm wyraża się często skrajnym konsumpcjonizmem, natychmiastowym zaspokajaniu potrzeb materialnych (mieszkania, komunikacji samochodowej, telefonicznej, elektronicznej), przy jednoczesnym pomijaniu wartości moralnych, etycznych. Ujawnia się w tej przestrzeni prymat wyzwania *mieć przed być*; 8. degradację rodzimej kultury poprzez narzucanie za pośrednictwem mediów obcych systemów kulturowych, instytucji norm i symboli. Rzeczywistość ta ujawnia się m.in. w życiu naukowym. Język angielski wypiera języki rodzime, oddala się *tradycyjną* tradycję intelektualną, a zastępuje amerykańskimi wartościami parametryzacyjnymi. Tym samym autentyczne osiągnięcia naukowo-badawcze, powstające nierzadko w długim horyzoncie czasu są wypierane parametrycznie przez krótkie komunikaty sporządzone w języku angielskim i publikowane w piśmiennictwie znajdującym się na tzw. listach rankingowych. Rzeczywistość ta jest zagrożeniem dla autentycznego rozwoju nauk humanistycznych i społecznych; 9. ujawnianie się nadmiernej kontroli elektronicznej całokształtu życia publicznego, a w ślad za tym przestępczości haktywistycznej; 10. niezdolności do osvajania wciąż nowej podaży i konieczności wielu wyborów, zwłaszcza przez ludzi w podeszłym wieku, którzy doświadczają *cywilizacyjnego wykluczenia z życia kulturowego*.

Wskazując na skutki wojny domowej w Syrii trwającej od 2011 r. podkreśla się pokłady okrucieństwa i bezwzględności, jakich doświadczają Syryjczycy i Irakijczycy. Kobiety stały się na masową skalę ofiarami gwałtów, dokonywanych przez terrorystów z Państwa Islamskiego. Problem ten ilustruje się opiniami o gehennie ludzi w bliskowschodniej rzeczywistości kulturowej, pozyskiwanymi z Internetu.

Wykorzystując materiały prasowe ukazuje się zjawisko przemocy politycznej i ekonomicznej ujawniającej się w relacjach ukraińsko-rosyjskich. Obraz ten konstruuje się na bazie takich dzienników, jak: „Fakt”, „Gazeta Wyborcza”, „Super Ekspres”, „Dziennik Gazeta Prawna”, „Rzeczpospolita”.

Nośną kwestią poznawczą jest ukazanie zależności między mową nienawiści a odpowiedzialnością dostawców usług internetowych w orzecznictwie sądów europejskich. Zauważa się, że walka z mową nienawiści stanowi odstępstwo od swobody wypowiedzi gwarantowanej zarówno w art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, jak i w art. 11 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Wskazuje się w opracowaniu na zakres pojęcia „mowa nienawiści”, ukazuje się jej obecność w Internecie, jak też odpowiedzialność za usuwanie jej przejawów.

Przekonywująco ukazuje się zagadnienia wojny i przemocy jako nowoczesnego myślenia o państwie i władzy. Zauważa się, że stosowanie przemocy towarzyszy ludzkości od zarania jej dziejów, a wojna i pokój stanowią fundament zarówno naturalnej, jak i kulturalnej formy istnienia gatunku ludzkiego. Wojna i pokój to dwa bieguny, które organizują i zarazem ogniskują życie kulturowe człowieka. Rzeczywistość tę ukazuje się w długim horyzoncie przemian kulturowo-cywilizacyjnych.

Wiedzy egzemplifikacyjnej i eksplanacyjnej w kontekście patologii kulturowej dostarcza się w prezentacji położenia Żydów w Szwajcarii czasie II wojny światowej. Zauważa się, że kierujący się do tego kraju Żydzi nie mieli środków na utrzymanie, a w tym na utrzymanie swych krewnych i znajomych. Pomoc ukazywało im polskie poselstwo rządu londyńskiego. Wskazuje się na restrykcyjną politykę władz szwajcarskich w stosunku do tej społeczności, która powodowała systematyczne ich mordowanie. Opracowanie powstało na bazie starannie wykorzystanej niemieckojęzycznej literatury.

Nośny problem poznawczy z politologicznego punktu widzenia stanowi analiza polityzacji przemocy domowej, ujawniającej się w debatach sejmowych, wskazuje się tu na ustawę z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz jej zmianę 10 czerwca 2010 r.; jak też Konwencję Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej.

W prezentacji problemu posłużono się danymi pozyskanymi z bazy internetowej.

Czytelna jest w rozpoznaniu problemu analiza uwarunkowań przemocy domowej wobec dzieci oraz działań profilaktyczno-zapobiegawczych wobec tego zjawiska. Wskazuje się przyczyny przemocy domowej wobec dzieci, jej rodzaje, konsekwencje oraz sposoby przeciwdziałania.

Usystematyzowanej wiedzy dostarcza się o prawnych aspektach stosowania nadzoru pedagogicznego, z uwzględnieniem przepisów dotyczących bezpieczeństwa w placówce oświatowej. Wskazuje się na teoretyczne rozwiązania tej rzeczywistości, a w tym na obowiązujące w tym względzie regulacje prawne.

Ważnym zagadnieniem poznawczym jest zjawisko więzi społecznych wśród młodzieży. Egzemplifikuje się je zmianą postaw i zachowań młodzieży szkół gimnazjalnych (wybranych gmin woj. pomorskiego). W badaniu wykorzystano wypowiedzi 872 respondentów, do wskazanych metodą doboru losowego uczniów. Posłużono się techniką ankietowania, przy wykorzystaniu kwestionariusza ankietowego jako narzędzia badawczego. Zauważa się młody wiek badanej grupy, co powoduje częste zmiany postaw, opinii czy jej orientacji.

Na uwagę zasługuje prezentacja relacji: polityka a przemoc jednostki w przestrzeni demokracji życia kulturowego. Wskazuje się na czynniki kształtujące te relacje oraz ich zakres i konsekwencje. Usystematyzowanej wiedzy dostarcza się w analizie przemocy w wybranych przestępstwach kodeksu karnego. Zauważa się, że współczesny świat pełen jest aktów przemocy i agresji. Przemoc występuje we wszystkich wymiarach aktywności ludzkiej, uwidacznia się zarówno w polityce i stosunkach międzynarodowych, w powiązaniu z ekonomią i gospodarką, jest w sztuce, występuje w miejscu pracy, w szkole, w sferze prywatnej (przemoc domowa), w kontaktach międzyludzkich. Podkreśla się, że w obowiązującym Kodeksie karnym nie jest zdefiniowane pojęcie *przemocy* (s. 172).

Zagadnienie analityczne stanowi m.in. legitymowanie przemocy w życiu publicznym przez opinię publiczną. Wyjaśnia się takie kategorie poznania, jak opinia publiczna, przymus polityczny, przemoc, przemoc polityczna, legitymizacja, obywatelskie nieposłuszeństwo, prawo, wojna. Zwraca się uwagę, że w państwach auto-

rytarnych często jako istotny w walce z przeciwnikami politycznymi uruchamia się służby psychiatryczne. Zamyka się w szpitalach psychiatrycznych ludzi, w oparciu o fikcyjne wyroki, których władza z różnych względów nie może wyeliminować z życia publicznego (s. 195).

Czytelnej wiedzy o problemie przemocy dostarcza się charakteryzując rozwiązania normatywne obserwowane w społeczeństwie holenderskim. Zauważa się m.in., że w Holandii jedna kobieta na pięć doświadcza przemocy domowej, będąca w związku z mężczyzną bez względu na pochodzenie społeczne. Przemoc tę stanowią zachowania fizyczne, seksualne i psychiczne. Ofiarami przemocy w rodzinie są także mężczyźni. Wskaźnik przemocy w rodzinie wobec kobiet wynosi 20 %, a u mężczyzn 7–16 % (s. 205).

Przemoc ta dotykała w istotnej mierze osoby powyżej 55 roku życia.

Nośną poznawczo jest kwestia przemocy na tle etniczno-religijnym ujawniająca się w Birmie. Wskazuje się, że muzułmanie Rohingya, zamieszkujący w zachodniej części tego państwa, są jedną z najbardziej prześladowanych mniejszości etnicznych na świecie. Jej sprawcą jest w dużej mierze państwo. Problem tu generuje kolejne kryzysy społeczno-polityczne. Mniejszości narodowe w tym państwie stanowią jedną trzecią ogółu jego ludności. W prezentacji problemu ukazuje się tło historyczne konfliktu oraz sytuację współczesną, a w tym krwawe walki i ich skutki.

Prezentację zagadnień kończy wyzwanie określenia współdziałania administracji rządowej i samorządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Przypomina się, że wojewódzki program przeciwdziałania przemocy w rodzinie na lata 2013–2020 został wprowadzony jako zadanie własne samorządu, we współpracy z Zespołem Ekspertów, składającym się z przedstawicieli wielu instytucji życia publicznego (s. 225). Realizowane Programy Osłonowe w jednostkach samorządowych spotykają się ze wsparciem wielu podmiotów życia kulturowego Polski oraz różnych podmiotów Unii Europejskiej.

Wskazując na wartości poznawcze prezentowanej książki zauważa się, że: 1. wskazuje się w niej istotę i skalę zjawiska patologii kulturowej we współczesnym świecie; 2. podejmuje się wyzwanie jej definiowania oraz ukazania negatywnych konsekwencji dla rozwoju ludzkości; 3. wskazuje się instytucjonalne formy przeciwdziałania jej

eskalacji; 4. patologię, a w niej zjawisko przemocy wpisuje się w kontekst kształtowania współczesnej polityki społecznej; 5. wskazuje się teoretyczne postrzeganie zjawiska w kontekście praktyki kulturowej w Polsce, w wybranych państwach europejskich oraz w świecie (m.in. w Birmie).

Andrzej Chodubski

Irena Malinowska, *Handel ludźmi – metody, działania sprawców*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2015, ss. 391, 3 nlb.

W rozwoju cywilizacyjnym szczególnym zjawiskiem jest handel ludźmi. Jest to rzeczywistość patologiczna, naruszająca prawa człowieka. Jest międzynarodowym przestępstwem. Ma on miejsce również w Polsce. Szacuje się m.in., że w przestrzeni Unii Europejskiej około pół miliona kobiet zmuszana jest do nierządu. Wiedza dotycząca tego zjawiska, jak i handlu ludźmi postrzegana jest w postaci szacunków; rzeczywisty obraz zjawiska pozostaje w sferze *swoistego ukrycia*. Zagadnienia handlu ludźmi znajdują się w polu uwagi Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zajmuje się problemem wyspecjalizowana organizacja – Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości. W państwach Unii Europejskiej handel ludźmi jest zabroniony na mocy Karty Praw Podstawowych. Flagowym dokumentem Rady Europy w zakresie walki z handlem ludźmi jest Konwencja z 16 maja 2005 r., którą podpisało 39 państw.

W prezentowaniu problemu podjęto się wyzwanie określenia polityki instytucji europejskich wobec handlu ludźmi, a w tym w Polsce. Za ważne zadanie uznano: wskazanie organów państwowych i organizacji pozarządowych, zajmujących się problemem walki z handlem ludźmi; scharakteryzowanie skali zjawiska handlu ludźmi w aspekcie zorganizowanej przestrzeni i jego geografii w świecie, Europie i Polsce.

Istotę problemu poznawczego zaprezentowano w czterech rozdziałach, zatytułowanych kolejno: I Zjawisko handlu ludźmi we współczesnej rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej; II Polityka instytucji europejskich wobec handlu ludźmi; III Handel ludźmi w Polsce w aspekcie zorga-